
Evolucija društvenosti, priredili Josip Hrgović i Darko Polšek, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb 2004, 494 str.

Zbornik *Evolucija društvenosti* priredili su Josip Hrgović – asistent na Institutu društvenih znanosti Ivo Pilar – i Darko Polšek – izvanredni profesor sociologije na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu i viši znanstveni suradnik Instituta društvenih znanosti Ivo Pilar. Zbornik sadrži uvodnu riječ priređivača, deset tekstova inozemnih autora i devet tekstova domaćih autora, *interview* s poznatim američkim antropologom Robertom L. Triversom te bilješku o autorima. Pet je tekstova na hrvatski preveo Josip Hrgović, po dva su preveli Darko Polšek i Ivana Hromatko, te jedan Ljerka Pustišek. Zbornik je nastao na temelju konferencije “Evolucija društvenosti” održane 28. studenog 2002. u Zagrebu.

Već iz sadržaja i bilješki o autorima i neupućeno će oko zaključiti da se radi o interdisciplinarnom intelektualnom proizvodu. Iako se “interdisciplinarnost” u našim prilikama često koristi kao zgodnu etiketu kako bi se dobilo što obilniju državnu potporu za brojne projekte koji ne samo da nisu interdisciplinarni, nego je sporna čak i njihova znanstvena narav, to nipošto nije slučaj s ovim zbornikom. On je doista interdisciplinaran u pozitivnom značenju riječi i sadrži vrijedne priloge brojnih evolucijskih biologa, antropologa, psihologa, sociologa, filozofa, ekonomista i drugih znanstvenika koji iz evolucijske perspektive istražuju široki spektar ljudskog i životinjskog ponašanja koji nazivamo “društvenost”. U zborniku se tako mogu naći tekstovi o temama kao što su evolucija altruističnog ponašanja, biološki korijeni psiholoških razlika između muškaraca i žena, utjecaj prirodne selekcije na oblikovanje ljudskog uma, prožimanje prirode i kulture, primjena evolucijskih ideja u etici i ekonomiji, znanstvene i neznanstvene kritike suvremenog darvinizma i sl. Budući da bi u kratkom prikazu poput ovoga bilo teško pošteno ocijeniti čak i najosnovnije ideje i argumente svakog priloga, ovdje donosim tek njihove kratke i fragmentarne opise, dok ću na kraju dati nekoliko općenitih zapažanja o zborniku.

Darko Polšek razmatra nekoliko problema vezanih uz sociobiologiju – prije svega problem njenog znanstvenog statusa i problem upotrebe jednostavnih modela za objašnjenje složenih društvenih pojava. Zoran Tadić razmatra prednosti i nedostatke grupnog života u raznih životinjskih vrsta, njegove biološke uzroke te odnos koji vlada između stabilnosti i optimalne veličine neke skupine jedinki. Frans de Waal iz primatološke perspektive argumentira u prilog biologiziranju morala i povezivanju sociobiologije, etologije i etike. William D. Hamilton predstavlja svoj klasični model inkluzivne podobnosti za objašnjenje altruističnog ponašanja u prirodi, dok Robert L. Trivers rehabilitira Darwinovu ideju spolne selekcije. Igor Kardum analizira pristup evolucijskih psihologa psihologiji ličnosti te upozorava na neke nje-

gove probleme i ograničenja. Sarah B. Hrdy tvrdi da, u primata i ljudi, poliginija ne prevladava pred poliandrijom u onoj mjeri u kojoj se to obično pretpostavlja i da ne postoji nikakva “univerzalna” narav koja uvjetuje ženske monogamne sklonosti. Meri Tadinac i Ivana Hromatko daju pregled novijih evulucijskih istraživanja o porijeklu spolnih razlika u pogledu kognitivnih sposobnosti, izbora partnera za dugotrajnu vezu te ljubomore. Ivana Ivulić podastire rezultate empirijskog istraživanja koji govore da spolne preferencije mladih Hrvatica odgovaraju posebnim predviđanjima izvedenim iz Darwinove teorije spolne selekcije.

Steven Pinker rezimira ideje iz svoje knjige *How the Mind Works*, posebice ideju da je ljudski um organ za procesiranje informacija ili komputaciju, formiran u našoj evulucijskoj prošlosti radi rješavanja zasebnih adaptivnih problema. Martin Daly i Margo Wilson u svojoj studiji argumentiraju da određene vrste kriminalnog ponašanja poput ubojstva predstavljaju predvidive posljedice prirodno-seleksijskog utjecaja na ljudski psihološki ustroj. Igor Kardum i Asmir Gračanin daju pregled starijih i novijih verzija evulucijskog razumijevanja emocija, upozoravajući na neke nedostatke evulucijsko-psihološkog poimanja emocija kao adaptivnih makromodula. Peter J. Richerson i Robert Boyd razmatraju povijest izolacije koja je dugo vladala između evulucijske teorije i društvenih znanosti i upozoravaju na nužnost promatranja biološke i kulturne evulucije kao jedinstvenog procesa koji je oblikovao ljudsku vrstu. David S. Wilson i Elliott Sober argumentiraju protiv raširenog stava da skupine jedinki ne mogu biti entiteti na koje prirodna selekcija djeluje i zalažu se za rehabilitaciju teorije grupne selekcije u znanostima o ljudskom ponašanju. Davor Pećnjak i Tomislav Janović, polazeći od modularne hipoteze evulucijske psihologije, razmatraju temelje plastičnosti ljudskog društvenog ponašanja.

Joseph Henrich, Robert Boyd, Samuel Bowles, Colin Camerer, Ernst Fehr, Herbert Gintis i Richard McElrath izlažu rezultate istraživanja ponašanja pojedinaca u petnaest malih društava, vjerujući da oni predstavljaju ključ za reviziju standardne pretpostavke iz teorije racionalnog izbora prema kojoj su pojedinci zainteresirani samo za vlastitu korist. Kristijan Krkač, na temelju modela i strategija iz teorije igara, argumentira protiv nekih shvaćanja utjecajnog filozofa Johna Rawlsa (posebice društvenog ugovora i pravednosti). Michael Ruse daje kratak, ali informativan pregled povijesti povezivanja evulucije i etike, upozoravajući da je u bavljenju evulucijskom etikom danas potrebno jednim okom gledati na njene dobre i loše strane iz prošlosti. Josip Hrgović daje iscrpan prikaz povijesti sociobiološke kontroverzije, tj. znanstvenih i neznantvenih čimbenika koji prate raspravu o sociobiologiji od njenih početaka do danas. Zbornik završava Hrgovićevim interviewom s Robertom L. Triversom, američkim antropologom i ključnom figurom suvremenoga darvinizma, u kojemu on ukratko pojašnjava neke od svojih teorija i hipoteza te iznosi svoje dojmove o stanju suvremenog evulucijskog razmišljanja i o bavljenju znanošću općenito.

Koje su vrline ovoga zbornika? Njegova je osnovna vrлина to što donosi prijevode više klasičnih i suvremenih iznimno utjecajnih i poticajnih tekstova, a koje često nije lako nabaviti čak ni u originalu. Posebice bih pohvalio odluku da se u zbornik uvrste tekstovi Hamiltona, Triversa, Sobera i Wilsona te Richersona i Boyda, budući da su u njima izložene ideje koje su bitno utjecale i još uvijek utječu na evolucijski inspirirane behavioralne znanosti. Daljnja vrлина zbornika su radovi domaćih autora, ne samo zbog njihove znanstvene zanimljivosti, nego i zbog toga što oni svjedoče da u Hrvatskoj postoji “kritična masa” znanstvenika koja prati i njeguje rasprave koje u svjetskim okvirima odavno predstavljaju dio “normalne” znanosti. Sljedeća vrлина zbornika sastoji u se u njegovu potencijalnom utjecaju na općenitu znanstvenu klimu u nas. Naime, shvatimo li “prirodnu selekciju” u širem smislu, kao proces koji ne pogađa tek organski svijet, nego jednako tako i svijet ideja i teorija, ovaj bi zbornik morao potaknuti naše brojne “čiste” društvenjake i humaniste da se aktivno uključe u znanstvene trendove čije se spoznaje ne mjere estetskim dojmom ili količinom ispisanoga teksta, već nešto strožim epistemičkim kriterijima sličnim onima iz prirodnih znanosti. Štoviše, čak i ako netko smatra uvođenje biologije u društveno-humanističke znanosti nečuvenim ili u načelu pogrešnim, svakako će se morati suočiti s Hrgovićevim i Polšekovim zbornikom, a u njemu će naći i više nego dovoljno partnera za moguću polemiku – siguran sam da bi mnogi od autora u zborniku jedan takav izazov spremno prihvatili.

U prijevode stranih tekstova uloženo je mnogo truda i prevoditeljima valja čestitati na korektno obavljenom poslu, tim više što je riječ o radovima koji koriste terminološki inventar više prirodnih i društvenih znanosti. Koliko sam uspio vidjeti, prijevodi su uglavnom dobri i sadrže tek neke manje nezgrapnosti i terminološke nedosljednosti koje, kontekstualno gledano, ne izazivaju ozbiljnije probleme u razumijevanju.

Koji su potencijalni poroci zbornika? Kao i kod svakog zbornika, postavlja se pitanje je li izbor tekstova mogao biti drukčiji. S obzirom na veliku svjetsku produkciju u ovom znanstvenom području, nedvojbeno je da je mogao biti posve drukčiji. No priređivači su se u njegovu sastavljanju zacijelo vodili stanjem literature iz ovog područja na hrvatskom jeziku te im se u tom smislu ne može uputiti nikakav veći prigovor. Zbornik uglavnom predstavlja prirodno proširenje postojeće literature na hrvatskom jeziku (mislim prvenstveno na zbornik *Sociobiologija* iz 1997. koji je priredio Darko Polšek i na zbornik *Evolucija: klasici i suvremene spoznaje* iz 2004. urednika Marka Ridleya, oba u izdanju Naklade Jesenski i Turk). Međutim, upravo iz ovog razloga držim da je uvrštavanje de Waalova teksta, primjerice, bilo nepotrebno, budući da je on već objavljen na hrvatskom kao prvo poglavlje de Waalove knjige *Prirodno dobri* (Naklada Jesenski i Turk, Zagreb 2001), a čini mi se da sam tekst ne pridonosi bitnije tematskom proširivanju zbornika. Štoviše, priređivačima se pri uvrštavanju ovoga teksta u zbornik potkrala i jedna pogreška: de Waal u tekstu, u skladu sa standardnom praksom, na-

vodi reference skraćeno, koristeći se prezimenom autora i godinom objavljivanja, ali na kraju teksta nema bibliografije s potpunim podacima (čitatelju zato preporučujem da konzultira spomenutu de Waalovu knjigu).

Iako su ideje evolucijske psihologije dovoljno prezentirane u prilogama više autora u zborniku, smatram da je ipak trebalo uvrstiti i neki tekst čuvenog evolucijsko-psihološkog para Johna Toobyja i Lede Cosmides, većinu čijih radova, štoviše, afirmativno navode gotovo svi domaći autori u zborniku (npr. L. Cosmides & J. Tooby, "From evolution to behavior: evolutionary psychology as the missing link", u J. Dupré, ed. *The Latest on the Best: Essays on Evolution and Optimality*, MIT Press, Cambridge, Mass. 1997). Budući da zbornik donosi i radove domaćih autora, vjerujem da bi bilo dobro da se u njemu našao i neki rad Nevena Sesardića, kao jednog od rijetkih hrvatskih filozofa biologije koji objavljuje u najuglednijim svjetskim časopisima (npr. N. Sesardić, "Evolution of human jealousy: A just-so story or a just-so criticism?", *Philosophy of the Social Sciences* 4, 2003: 427–443). Također imam dojam da su priređivači "zaboravili" uvrstiti u zbornik i pokojni rad koji *kritizira* sociobiološki i evolucijsko-psihološki istraživački program. Naime, iz tekstova priređivača – Polšekova koji otvara zbornik i Hrgovićeva koji ga zatvara – neupućeni bi čitatelj mogao pomisliti da u "sociobiološkoj kontroverziji" na jednoj strani imamo isključivo znanstveno i metodološki odgovorne evolucioniste, dok na drugoj strani imamo isključivo ideološki iskvarene postmoderniste ili društvene konstruktiviste. No činjenica je da ipak postoje brojni autori koji ne spadaju u ovu posljednju skupinu, a koji vrlo oštro i na znanstveno relevantan način kritiziraju sociobiologiju i evolucijsku psihologiju, ne ciljajući pritom na njihovu "političku nekorektnost", već na njihovu "empirijsku nekorektnost" ili na konceptualno i metodološki upitna mjesta (npr. E. Lloyd, "Evolutionary psychology: The burdens of proof", *Biology and Philosophy* 14, 1999: 211–233).

Spominjem na koncu i jednu zanimljivost ovog zbornika, a to je da se u njemu "rame uz rame" nalazi desetak klasičnih i najcitiranijih svjetskih autora i desetak domaćih, u međunarodnim okvirima ipak nešto manje poznatih autora. To može izgledati pomalo čudno, jer u Hrvatskoj nismo navikli da se u istom zborniku, na ravnopravnoj osnovi, tiskaju prijevodi antologijskih tekstova neke discipline skupa s referatima s domaćeg simpozija. Ipak, to i nije tako rijetka praksa u svijetu, a možemo je pokušati objasniti sljedećom, darvinističkom hipotezom: Možda su priređivači, inspirirani upravo Wilsonovim i Soberovim argumentima, došli do zaključka da je "selekcija skupina" (a ne izoliranih "jedinki", "gena" ili "mema") ključna evolucijska sila te su zbornik koncipirali upravo kao jednu *skupinu* autora, ideja i argumenata koja će kao takva imati najbolje izgleda za preživljavanje i razmnožavanje (citiranje) u svim znanstvenim okolinama u kojima se govori hrvatski?

Dosjetljivosti na stranu, međutim, treba istaknuti da će ovaj zbornik nedvojbeno brzo steći visoku vrijednost na hrvatskom intelektualnom tržištu.

Zbornik vjerojatno neće biti lako pristupačan široj čitalačkoj publici, jer su za njegovo razumijevanje ipak potrebna određena predznanja, prije svega poznavanje osnovnih načela sintetičke teorije evolucije, ali i nekih drugih disciplina poput psihologije, sociologije i filozofije znanosti. (No zašto bi bilo koji *znanstveni* zbornik morao biti pristupačan široj publici?) Od zbornika će značajno profitirati prije svega oni koji su spremni uložiti određeni trud u razumijevanje složene interakcije biologije i kulture koja je oblikovala i našu ljudsku i našu suviše ljudsku narav. Za one pak naše društveno-humanističke uglednike koji biologiju i dalje ne žele shvatiti ozbiljno, zbornik će predstavljati edukativnu “kost u grlu” koju će prije ili kasnije morati progutati ili iskašljati, ali je sasvim sigurno neće moći ignorirati. Zato svima koji su uložili svoj trud u objavljivanje ovog zbornika, prvenstveno Josipu i Darku, treba čestitati na dobro zamišljenom i dobro obavljenom poslu.

Tomislav Bracanović
Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu
Ulica grada Vukovara 68, HR-10000 Zagreb
tomislav.bracanovic@hrstud.hr